

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін ЧННІПБ**

КУШНІР Владислав Васильович

**ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СКЛАД ТА
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ**

спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма – Фінанси, банківська справа та страхування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ФМСчм-21
В.В.Кушнір

Науковий керівник:
к.е.н., ст.викл. Поляк-Свергун М. М.

ТЕРНОПІЛЬ-2021

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СКЛАД ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ

1.1. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності та основні його інструменти

Специфікою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є концентрування фінансів у галузі зовнішньоекономічної діяльності, що характеризується використанням сукупності фінансових інструментів.

У ході дослідження встановлено, що регулювання є однією із похідних функцій державного механізму управління. З огляду на це державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є процесом впливу на зовнішньоекономічну діяльність господарюючих суб'єктів органів влади з метою підвищення її результативності.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності має на меті сприяти диверсифікації зовнішньоторговельних відносин з ціллю скоротити ступінь залежності національної економіки від зовнішніх постачальників, які займають монопольне становище.

Пропонуємо прийняти до уваги точки зору економістів-практиків, які розглядають державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності через процес розробки та реалізації державної зовнішньоекономічної політики. У своєму наведеному трактуванні М. І. Дідківський [12] пов'язує зовнішньоекономічні зв'язки із зовнішньоекономічною політикою, яку, на своє переконання, вважає політичним оформленням цих зв'язків.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є різноплановим явищем, тому спектр підходів до його розуміння є доволі широким (табл. 1.1).

**Підходи до визначення сутності державне регулювання
зовнішньоекономічної діяльності**

Підходи	Визначення
Інституціональний підхід	Вплив інститутів держави на розвиток зовнішньоекономічних процесів
Процесний підхід	Вплив держави на зовнішньоекономічні відносини з метою їхнього розвитку та стабілізації
Антикризовий підхід	Вплив держави на зовнішньоекономічні відносини в період кризи для стабілізації та зміни ситуації
Функціональний підхід	Засіб реалізації функцій держави в зовнішньоекономічній економіці

Наукових підходів до визначення сутності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності запропоновано визначення терміна, під яким варто (слід) розуміти систему застосовуваних заходів у рамках зовнішньоекономічної політики країни щодо різнохарактерного набору операцій господарюючих суб'єктів на зовнішньому ринку, направлених на результативну участь держави в процесі міжнародного поділу праці у відповідності до національних інтересів та підтримку зовнішньоекономічних відносин. В авторському трактуванні цього поняття відображена результативна участь держави в процесі міжнародного поділу праці у відповідності до національних інтересів.

Встановлено мету здійснення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності:

- створення сприятливих умов щодо залучення економіки держави в систему світогосподарських відносин;
- забезпечення збалансованості рівноваги внутрішнього ринку держави;
- забезпечення збалансованості економіки;

– стимулювання структурних змін в економіці.

Встановлено цілі здійснення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності:

- гарантування рівноправних можливостей для розвитку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- захист національних інтересів;
- протидія отриманню монопольного становища;
- вільний розвиток конкурентоспроможності;
- балансування витрат ззовні та в середині держави;
- покращення темпів економічного розвитку.

Цілі здійснення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначаються шляхом конкретизації та систематизації відповідних функцій країни в зовнішньоекономічній системі господарювання, а їхня практична реалізація передбачає запровадження послідовних і узгоджених заходів, розрахованих на відмінні часові лаги, результати запровадження, об'єкти впливу тощо (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Цілі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Критерії	Види цілей
Масштаб державного регулювання	Оперативні, тактичні стратегічні
Рівень об'єкта державного регулювання	Мікроекономічні, міжрегіональні, макроекономічні
Часовий лаг	Довготермінові, середньотермінові, короткотермінові
Результат державного регулювання	Кінцеві – направлені на досягнення кінцевих результатів розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; опосередковані - направлені на досягнення опосередкованих результатів розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; попередні - направлені на досягнення проміжних результатів розвитку державного

З метою результативного виконання цих цілей державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності відбувається на трьох ієрархічних рівнях:

- на рівні підприємства;
- на рівні регіону;
- на рівні держави.

Ключовим завданням державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на рівні підприємства є:

- визначення можливостей та шляхів підвищення міжнародної конкурентоздатності товарів, які виготовляються та укріплення експортного потенціалу;
- одержання максимального прибутку за рахунок повного застосування переваг міжнародної економічної інтеграції, міжнародного поділу праці, враховуючи власні матеріально-технічні та валютно-фінансові можливості;
- вибір міжнародних партнерів, які відповідають економічним інтересам підприємства.

На регіональному рівні державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється у відповідності до чітко сформульованих державою цільових орієнтирів розвитку. До ключових завдань регулювання зовнішньоекономічної діяльності, виходячи з цього, на рівні регіону відносяться:

- удосконалення територіальної організації суспільства;
- забезпечення сприятливих умов для життєздатності населення;
- раціональне використання ресурсного потенціалу;
- стимулювання результативного економічного розвитку регіону.

На рівні держави ключовими завданнями державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є:

- захист суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та економічних інтересів країни;

– ліквідація монополізму та заохочення конкуренції в сфері зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Наступне питання, на яке в рамках наукової роботи варто звернути увагу, – це інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. До цих інструментів варто віднести:

- валютне регулювання;
- нетарифне регулювання;
- тарифне регулювання.

Вагоме питання, яке в контексті наукового дослідження неможливо оминати увагою, – це валютне регулювання як інструмент державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Система валютного регулювання представляє собою регламентований режим здійснення:

- міжнародних розрахунків;
- валютних операцій;
- визначення функцій банків та повноважень державних органів у регулюванні валютних операцій;
- визначення загальноприйнятих принципів валютного регулювання;
- визначення відповідальності за недотримання валютного законодавства.

Валютне регулювання здійснюється на трьох рівнях: національному, регіональному та міждержавному. На регіональному та міждержавному рівнях необхідність валютного регулювання зумовлена процесом транснаціоналізації та інтеграції, становленням світогосподарського поділу праці. Це валютне регулювання орієнтоване на розроблення та реалізацію ними спільних заходів до вироблення валютної політики.

Вагоме питання, яке в контексті наукового дослідження неможливо оминати увагою, – це нетарифне регулювання як інструмент державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Нетарифні обмеження чиняться фінансовими, адміністративними, кредитними та іншими розповсюдженими в практичній діяльності методами.

Застосування нетарифних методів у ряді випадків при ліберальному митному режимі можуть призвести до обмежуючого характеру державної торгової політики.

В основу тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності покладено митний тариф, яким обкладаються предмети та інші товари, вивезені за межі території, чи ввезені на митну територію держави.

Мито, що справляється митницею, представляє собою податок на предмети й інші товари, які перетинають митний кордон країни.

Варто відзначити, що ключовою метою митного тарифу є:

- створення сприятливих умов щодо прогресивних змін у виробничій структурі;
- підтримання раціональності між ввозом і вивозом товарів;
- забезпечення результативної інтеграції нашої країни у світове господарство;
- захист економіки держави від недобросовісної закордонної конкуренції.

Особливу увагу в магістерській роботі (підрозділ 1.1) акцентовано на питанні, на яке варто звернути увагу, – це інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

1.2. Зовнішньоекономічна діяльність як об'єкт державного регулювання

В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, ключовим фактором розвитку економічної стабілізації та народного господарства нашої держави стає зовнішньоекономічна діяльність. Практично в цей час не існує жодної сфери, яка б не була втягнута в галузь зовнішньоекономічної діяльності, яка б не була направлена на забезпечення безпеки та національних інтересів держави, шляхом підтримки взаємовигідного митного співробітництва.

Результативно можуть розвиватися лише ті національні економічні системи, які функціонують при умові їх переплетіння та міжнародної взаємодії. Зовнішньоекономічна діяльність на сьогодні вважається ключовим фактором забезпечення соціально-економічного розвитку.

Науковці, ведучи полеміку про міжнародне співробітництво, наголошують про участь держави у міжнародному поділі праці, на наше переконання, потрібно брати до уваги те, що одним із ключових елементів співробітництва країн у сфері міжнародних економічних відносин виступає зовнішньоекономічна діяльність.

У нашій державі сама дефініція зовнішньоекономічна діяльність виникла лишень із здобуттям незалежності. У першу чергу це обумовлено тим, що на той момент часу ключовим напрямом економічної реформи був напрям децентралізації зовнішньої торгівлі та економіки.

Зовнішньоекономічна діяльність, на наше переконання, є своєрідним способом включення економіки кожної держави до системи світогосподарських відносин, а також, до процесів міжнародної кооперації та міжнародного поділу праці, що надзвичайно є актуальним за умов зростаючої тенденції до глобалізаційних відносин.

Зовнішньоекономічна діяльність, безперечно, охоплює комплекс кредитних, господарських, правових і виробничих взаємин.

Зовнішньоекономічна діяльність у сучасних умовах представляє собою цілісну систему економічних відносин. До цих відносин включають всі аспекти економічного життя країни: фінанси, торгівлю, інвестиційну сферу, виробництво.

У всіх країнах світу зовнішньоекономічна діяльність направлена на:

- вирівнювання темпів економічного розвитку;
- реалізацію переваг міжнародного поділу праці, що сприяє зростанню результативності національних економік.

Для країн практичне значення зовнішньоекономічної діяльності полягає в:

- підвищенні технічного рівня виробництва;
- виготовленні конкурентоспроможної продукції;
- одержанні валютної виручки від експорту.

Зовнішньоекономічна діяльність представляє собою цілісну багатомірну систему господарювання. До себе вона залучає дві основні підсистеми:

- зовнішньоторговельну підсистему;
- міжнародну виробничо-інвестиційну діяльність.

Кожна з вище окреслених підсистем зовнішньоекономічної діяльності не віддзеркалює поодинокі усієї гами відносин, що складаються у цій системі. Кожна з підсистем фіксує лишень певну визначену грань відносин його елементів, певну визначену сторону господарського буття. Так чи інакше це виражається у двох моделях зовнішньоекономічної діяльності:

- виробничо-інвестиційній;
- зовнішньоторговельній.

Визначимо порівняльні критерії взаємопов'язаних між собою понять зовнішньоекономічна діяльність та зовнішньоекономічні зв'язки (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Співвідношення понять зовнішньоекономічна діяльність та зовнішньоекономічні зв'язки

Порівняльні критерії	Зовнішньоекономічна діяльність	Зовнішньоекономічні зв'язки
1	2	3
Виникнення та розвиток	Виникає та розвивається в державі, в процесі інтернаціоналізації економіки держави та поглиблення участі держави в міжнародному поділі праці	Розвиваються разом з розвитком цивілізації. Формуються в процесі розвитку суспільства та держав
Рівень управління	Держава (макрорівень)	Світовий, над- та міждержавний (мегарівень)

Економічні засади	Виникає внаслідок проведення зовнішньоекономічних операцій	Налагодження зв'язків за допомогою укладання та підписання міжнародних домовленостей та угод
Взаємозалежність	Більш вузьке поняття (вторинне)	Більш широке поняття (первинне)
Суб'єкти	Спільні підприємства, юридичні особи, фізичні особи	Міжнародні організації та уряди, держави

Порівняльний аналіз (табл. 1.3) наголошує, що зовнішньоекономічна діяльність розглядається як аспект зовнішньоекономічних зв'язків, є похідною, більш вузьконаправленою категорією, що виникає у процесі здійснення зовнішньоекономічних операцій. З огляду на це виокремлена дефініція «зовнішньоекономічна діяльність» переплітається з дефініцією «зовнішньоекономічна операція».

Для розробки надійної теоретичної бази зовнішньоекономічної діяльності є дуже важливим питання щодо правильного формулювання її сутності.

Розглянемо визначення дефініції «зовнішньоекономічна діяльність» у наукових літературних джерелах (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Визначення дефініції «зовнішньоекономічна діяльність» у наукових літературних джерелах

Автор	Визначення
О. В. Шкурупій	економічна категорія, яка висвітлює пов'язані зі здійсненням міжнародного бізнесу функції виробничих структур [53, с. 13]
С. В. Мочерний	сфера економічної діяльності держави, компаній, фірм, підприємств, пов'язана із інвестиціями та іноземними кредитами [36, с. 610]

Л. А. Швайка	відносини міжнародних суб'єктів господарювання та суб'єктів господарської діяльності України, побудованих за принципом еквівалентного обміну, взаємної вигоди [52, с. 315]
А. Н. Михайлін	сукупність функцій (комерційних, фінансово-економічних, організаційно-технічних тощо), що пов'язані із здійсненням зовнішньоторговельних операцій [25, с. 315]
Є. Ф. Прокушев	процес реалізації зовнішньоекономічних зв'язків [34, с. 315]

В своїй праці О. В. Шкурупій [53, с. 13] розглядає зовнішньоекономічну діяльність з точки зору функціонального аспекту.

Автор С. В. Мочерний [36] під зовнішньоекономічною діяльністю розуміє сферу економічної діяльності держави, компаній, фірм, підприємств, пов'язану із інвестиціями та іноземними кредитами [36, с. 610].

Економічна сутність поняття зовнішньоекономічна діяльність проявляється в наступному:

– це потужний і вагомий фактор розвитку кожної держави.

На теоретичному рівні доведено, що є необхідність у створенні більш сприятливих умов для результативного виходу нашої держави на зовнішні ринки, що в свою чергу дасть можливість утілювати прогнози у міжнародній сфері і приймати правильні рішення щодо зовнішньоекономічної діяльності.

В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці, збільшується значення та роль зовнішньоекономічної діяльності як для окремих структур, так і для економіки держави в цілому. Зовнішньоекономічна діяльність стає результативним засобом економічного прогресу, вагомим пріоритетом розвитку держави.

1.3. Науково-методичні засади державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Одним із головних елементів методологічного забезпечення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є саме принципи, дотримання яких є необхідними.

Принципи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на практиці набувають характеру правил поведінки, за якими співпрацюють суб'єкти. Дані принципи наведемо у табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Принципи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Принципи	Їхній зміст
Законності	Наявність міцних правових засад в сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, пріоритет закону
Універсальності	Можливість використовувати наукові напрацювання державного регулювання в сфері зовнішньоекономічної діяльності
Об'єктивності	Дотримання в усіх процесах державного регулювання можливостей розвитку зовнішньоекономічної діяльності
Поступовості розвитку	Потреба в поступовій заміні адміністративних методів державного регулювання економічними та правовими

Головними видами зовнішньоекономічної діяльності виступають:

- зовнішня торгівля;
- підприємницька діяльність;
- фінансово-кредитні операції;
- науково-технічна кооперація із закордонними партнерами.

З одного боку, окреслені види зовнішньоекономічної діяльності регулюються державою, з іншого боку – різними господарюючими суб'єктами і недержавними органами влади при присутності укладених між ними договорів.

Визначимося з науково-методичними засадами державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а саме: звернемося до методів, використання яких і дозволить здійснити це регулювання.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності проводиться за допомогою різних методів, які є застосовуваними на різних рівнях державного управління, передбачають використання певних прийомів та способів і мають певне цільове призначення.

Усі методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у вітчизняній і зарубіжній практиці поділяються на дві групи:

- адміністративного характеру;
- економічного характеру.

Адміністративні методи мають короткотерміновий характер, є фіскальними та обмежувальними, через ці методи держава здійснює ручне управління у галузі зовнішньої торгівлі з метою вплинути на гальмування чи прискорення відповідних процесів виходячи з потреб держави. Економічні методи мають довгостроковий характер, є регулюючими та застосовуються з метою забезпечення стабільних надходжень до Державного бюджету від зовнішньої торгівлі та сприяють розвитку національної економіки.

Методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у фаховій та науковій літературі розглядаються доволі широко. Майже всі науковці сходяться в думках, про наявність двох груп цих методів, однак по-різному визначають ці групи, класифікують та характеризують прийоми й способи в середині кожної із груп. Також ми зустрічали оригінальні авторські класифікації, які суттєво різняться від загальноприйнятих методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

У працях Л. Дідківської та Л. Головки [13] методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності поділяються таким чином:

- заохочення експорту;
- адміністративні (нетарифні);
- валютне регулювання;
- економічні (акти тарифного регулювання);
- правові [13].

На наше переконання, ця класифікація є надто надуманою. Як приклад візьмемо групу правових методів, на жаль, що науковці мають на увазі вони не розкрили, але наголосимо, що взагалі державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється тільки на основі правових документів та актів, які регулюють адміністративні або економічні відносини. Нам є незрозумілим чому саме науковці виключили із сфери економічної діяльності валютні операції й виділили їх в окрему групу, так як незрозумілим є той факт, що методи направлені на заохочення експорту виключили з групи адміністративних методів регулювання. Не зовсім вдалим є слово акти при витлумаченні того, що під адміністративними методами науковці розуміють виключно нетарифне регулювання, а під економічними – тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

У деяких авторів бачимо ототожнення економічних методів з тарифними, а адміністративних методів регулювання з нетарифними. Деякі з авторів при цьому переконані, що тарифні методи пов'язані з функціями мита, а до нетарифних методів відносять:

- добровільні обмеження імпорту;
- антидемпінгові заходи (компенсаційне мито, антидемпінгове мито);
- податки на експорт і імпорт;
- кількісні обмеження;
- ускладнення (регламентацію) митних процедур;
- встановлення державних стандартів якості, маркування, норм упаковки;

– валютні обмеження тощо.

До тарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності Н. В. Кузнєцова [30] відносить виключно. Інші науковці твердять, що митно-тарифне регулювання базується на застосуванні експортних та імпорتنих тарифів, а до методів нетарифного регулювання відносять ліцензування, квотування та інші зовнішньоторговельні операції [30]. Ці твердження, на наше переконання, є частково вірними – підтверджуємо, що митно-тарифне регулювання базується на застосуванні митного тарифу. Є дискусійним домінантом науковець про піднесення до нетарифних методів податків і паче інших зовнішньоторговельних операцій.

Визначення Т. В. Корневої [28] є найближчим до істини. Науковець мітить, що методи тарифного регулювання держаться на засадах Митного кодексу України [33] і Митного тарифу України та зараховує до інструментів тарифного регулювання :

- класифікацію товарів згідно товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності;
- компенсаційне та антидемпінгове мита;
- країну походження товарів;
- митну вартість товарів;
- зміну валютного курсу.

До нетарифних методів (на думку автора [28], вони є альтернативними тарифному регулюванню) відносять:

- ліцензування;
- квотування;
- технічні стандарти вимоги до упакування тощо. Однак автором не окреслено місце інших платежів: акцизного податку, податку на додану вартість.

Не спостерігаємо одностайності щодо змісту нетарифних і митно-тарифних методів і серед практиків. Так, одні з авторів зазначають, що система митно-тарифного регулювання включає складові:

- митну вартість товару;
- мито;
- Митний тариф України;
- країну походження товару [27].

Інші автори розглядають митно-тарифне регулювання як цілісну систему митного тарифу, що базується на тарифних пільгах, тарифній класифікації та митній вартості [27].

У працях С. Терещенка [46] наведений глибокий аналіз щодо питань державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Автор робить акцент на необхідності комплексного впливу тарифного регулювання на розмір сум митних платежів від експортно-імпортних операцій. Комплектність проявляється через визначення коду товару, митної вартості товару відповідно до товарної номенклатури країни походження та зовнішньоекономічної діяльності, що глибоко впливає на застосування окремих ставок мита певних товарів. Науковець навів узагальнену класифікацію нетарифних методів регулювання:

- побічний протекціонізм;
- кількісні обмеження;
- правове забезпечення;
- стимулювання експорту;
- державне регулювання режиму розрахунків за імпорт тощо [46].

У рамках дослідження встановлено, що класифікація, що пропонується різними науковцями зводиться, в основному, до поділення методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на двох групи – нетарифні і тарифні. Однак, є різні підходи до визначення способів їх застосування та їх змісту.

З урахуванням поглядів різних науковців та за результатами проведеного дослідження щодо висвітлення практиками та вченими методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, пропонуємо авторську класифікацію за:

- характером;
- формою впливу;
- призначенням;
- способом здійснення.

При розробці і пропозиції впровадження цієї класифікації ми виходили з того, що державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється через використання деякого набору інструментів, як то: податок на додану вартість; митний збір; митний тариф; акцизний податок; коду товарної номенклатури; технічних стандартів, кількісних обмежень тощо.

До прямих методів за формою впливу ми пропонуємо відносити митний збір, митний тариф, кількісні обмеження, кодифікацію товарів, стимулювання експорту й заходи побічного протекціонізму, технічні стандарти тощо. До непрямих методів за формою впливу ми пропонуємо відносити зміну курсу валюти, акцизний податок, податок на додану вартість тощо. На наше переконання, якщо ці інструменти класифікувати за характером прояву, то вони поділяться таким чином: адміністративні – побічний протекціонізм, кількісні обмеження, технічні стандарти, стимулювання експорту; економічні – митний збір, митний тариф, акцизний податок, податок на додану вартість тощо.

Висновки до розділу 1

1. На основі систематизації наукових підходів до визначення сутності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності запропоновано особисте визначення цього терміна, під яким слідують розуміти систему застосовуваних заходів у рамках зовнішньоекономічної політики країни щодо різнохарактерного набору операцій господарюючих суб'єктів на зовнішньому ринку, направлених на результативну участь держави в процесі міжнародного поділу праці у відповідності до національних інтересів та

підтримку зовнішньоекономічних відносин. В авторському трактуванні цього поняття відображена результативна участь держави в процесі міжнародного поділу праці у відповідності до національних інтересів.

2. З урахуванням поглядів різних науковців та за результатами проведеного дослідження щодо методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, запропонували їхню авторську класифікацію. При розробці і пропозиції впровадження цієї класифікації ми виходили з того, що державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється через використання деякого набору інструментів. На наше переконання, якщо ці інструменти класифікувати за характером прояву, то вони поділяться таким чином: адміністративні – побічний протекціонізм, кількісні обмеження, технічні стандарти, стимулювання експорту; економічні – митний збір, митний тариф, акцизний податок, податок на додану вартість тощо.

3. На теоретичному рівні доведено, що є необхідність у створенні більш сприятливих умов для результативного виходу нашої держави на зовнішні ринки, що в свою чергу дасть можливість утілювати прогнози у міжнародній сфері й приймати правильні рішення щодо зовнішньоекономічної діяльності.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СКЛАД ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

2.1. Діагностика сучасного стану інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Вагоме питання, яке в контексті наукового дослідження неможливо оминати увагою, – це оцінювання сучасного стану інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються на сучасному етапі, варто зазначити, що кожна держава, а наша не є виключенням, впроваджує власну політику зовнішньоекономічної діяльності та наділена своєю національною структурою тарифу.

Метод регулювання зовнішньоекономічної діяльності включає в собі перелік інструментів, які допомагатимуть результативно впроваджувати державне регулювання в нашій країні. Ми неодноразово наголошували, що інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності взаємодоповнюють та замінюють інколи один одного. Пропонуємо детальніше оцінити інструменти державного регулювання, які використовуються з метою оптимізації зовнішньоекономічної діяльності.

В Україні найбільш поширеним інструментом нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності стала практика квотування. Варто зазначити, що до переліку товарів, імпорт яких квотується на незмінній основі, залишається вагомим. Особливо широко квоти вживаються на сільськогосподарські продукти.

Квотування в Україні здійснюється шляхом встановлення режиму видачі індивідуальної ліцензії, за умови, що обсяг імпорту (експорту) за даними ліцензіями не має перевищувати встановленої квоти. Лишень один вид квоти може встановлюватися за кожним видом товару.

Оцінимо, порівняємо нетарифне та тарифне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Нетарифний інструмент державного регулювання відрізняється від тарифного тим, що включає в собі комплекс менш сучасних заходів фінансово-економічного характеру, що в свою чергу чинять вплив на економічні інтереси суб'єктів, служать перепорою проникнення іноземного конкурентоспроможного товару на вітчизняний ринок.

У сучасних умовах у розвитку економіки держави зовнішньоекономічна діяльність відіграє важливу роль. За допомогою зовнішньоекономічної торгівлі країни можуть розширювати свої можливості виробництва та споживання, реалізовувати надлишок продуктів, який не був спожитий на внутрішньому ринку, а також отримувати продукти необхідні споживачам.

Каталізатором для здійснення низки реформ у всіх сферах діяльності стало прагнення України здобути економічну незалежність. У зовнішній політиці України за останні п'ять років відбулося чимало змін: укладено низку Міждержавних угод – Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (01.09.2017 р.), Угоду про зону вільної торгівлі між Україною та Канадою (11.07.2016 р.), визначаються нові перспективні ринки.

Найбільш трудомістким та багатогранним стало реформування економіки, яке здійснюється по сьогоднішній день. Серед кроків, визначених для реалізації цілі, одним із вагоміших треба назвати зростання експортного потенціалу країни, що включає не тільки збільшення кількісних показників експорту, а й зміни у якісних складових цього процесу.

В Україні для більш детальної оцінки стану розвитку зовнішньоекономічної діяльності необхідним є аналіз динаміки торговельного сальдо. Так, на рис. 2.1 наведено динаміку торговельного сальдо за станом 2018–2020 рр.

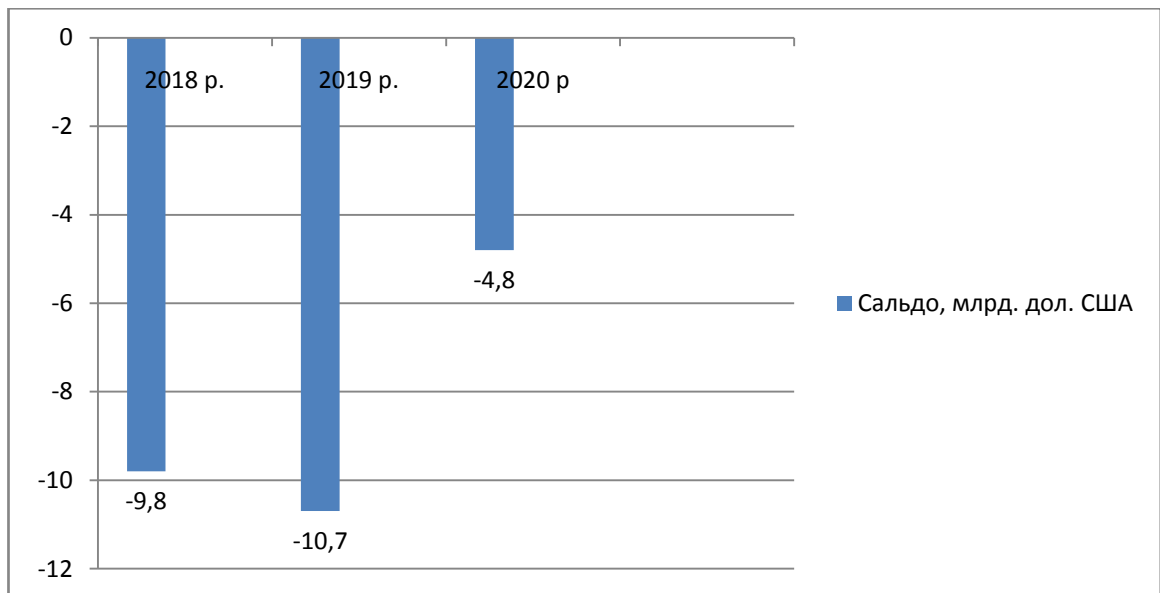

Рис. 2.1. Динаміка торговельного сальдо за станом 2018–2020 рр., млрд. дол. США.

Примітка. Джерело: [40]

Згідно зі статистичними даними, наведеними на рис. 2.1, позитивну динаміку торговельного сальдо (додатне значення показника) не спостерігаємо, однак за останній рік цей показник скорочується. Як бачимо, у 2018–2019 рр. спостерігається стабільно від’ємна тенденція торговельного сальдо (-9,8 млрд. дол. США у 2018 р. та -10,7 млрд. дол. США у 2019 р.). За 2020 р. у порівнянні з 2019 р. негативне торговельне сальдо скоротилося на 5,9 млрд. дол. США. Темп скорочення становить 44,8%. Як результат, така тенденція торговельного сальдо, з нашої точки зору, призводить до зменшення валютних резервів України, так як наша держава змушена оплачувати імпорт валютою, яку було накопичено раніше.

В економіці України зовнішня торгівля відіграє вагомому роль. Пропонуємо розглянути динаміку змін експорту та імпорту товарів та послуг України за станом 2018–2020 рр. (рис. 2.2).

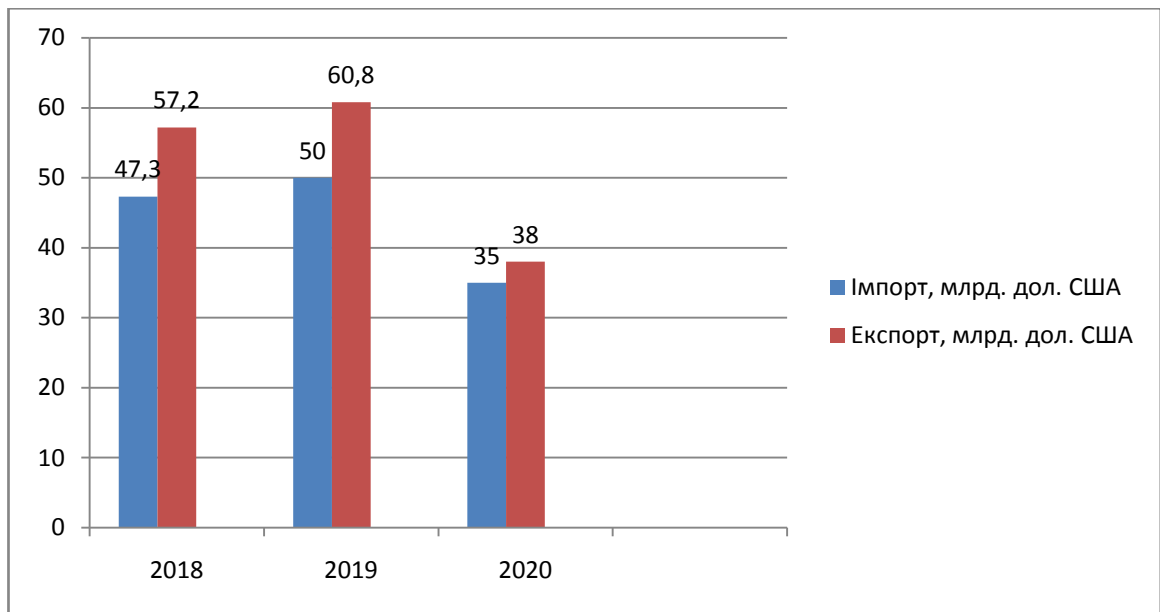

Рис. 2.2. Динаміка змін експорту та імпорту товарів та послуг України за станом 2018–2020 рр., млрд. дол. США.

Примітка. Джерело: [40]

Результати проведеного аналізу підтверджують, що найбільший обсяг товарного експорту спостерігався у 2019 р. і становив 60,8 млрд. дол. США., що на 5,6% більше, ніж за 2018 р. Проаналізувавши цей період, спостерігаємо негативну динаміку протягом 2020 р. (скорочення надходжень від експорту товарів до попереднього року).

Як бачимо, експорт за 9 місяців 2020 р. відповідно до аналогічного 2019 р. віддзеркалює незначне відхилення у 5,6%. Вітчизняна зовнішня торгівля у загальному підсумку зменшилася на 8,9% у порівнянні з періодом минулого року. Це скорочення відповідає прогнозованому Світовою організацією торгівлі зменшенню світової торгівлі у 2020 р. приблизно на 9,2%.

Встановлено, що впродовж 2019 р. спостерігається нарощення імпорتنих закупок нашою країною. Найбільший обсяг товарного імпорту припадає на 2019 р. і становить 50,0 млрд. дол. США. З'ясовано, що оцінювання експорту та імпорту товарів та послуг України за останні три роки засвідчує, що в загальному обсязі зовнішньої торгівлі експортні операції переважають над імпортними (в кількісному еквіваленті).

На нашу думку, для усвідомлення цілісної картини стану справ важливим є відображення зовнішньоекономічного вектора руху країни у площині аналізу динаміки експорту та імпорту основних видів продукції за 2020 р. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка експорту-імпорту товарів, робіт, послуг у розрізі основних видів продукції у 2020 р. (тис. дол. США)

Код найменування	Експорт	Імпорт
Всього	39274553,3	3902001,4
Живі тварини, продукти тваринного походження	75479,1	100745,0
Продукти рослинного походження	670281,5	185729,9
Жири та олії тваринного та рослинного походження	513431,0	22413,9
Готові харчові продукти	241619,2	173148,6
Мінеральні продукти	578297,8	750865,7
Продукція хімічної промисловості	147391,8	529131,2
Полімерні матеріали, пластмаси	70960,3	244787,5
Шкури	13567,4	18087,2
Деревина і вироби з дерева	117084,5	19447,6

Примітка. Джерело: [40]

Теоретичні дослідження й аналіз зовнішньоекономічної діяльності показали, що погіршення макроекономічного становища України зумовлене: скороченням обсягів експорту та зростанням обсягів імпорту, зниженням конкурентоспроможності вітчизняної економіки та знеціненням національної грошової одиниці.

В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, процес захисту вітчизняного виробництва є домінуючим для

України, таким чином, застосування на практиці державою результативних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають бути спрямовані на захист інтересів країни перед обличчям консолідованого Заходу, глобалізованого світового господарства та інтеграційних угруповань.

2.2. Оцінювання митно-тарифних та нетарифних інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

За умов ринкової відкритої економіки зовнішньоекономічна діяльність є вагомим економічним сектором країни. Однак, вона може виступати й інструментом пригніченості народногосподарського комплексу.

Національний інтерес держави має стати критерієм оцінювання. Близько трьох століть у центрі уваги вчених і державних органів перебуває вибір шляхів розвитку зовнішньої торгівлі. У світовому просторі не існує жодної країни, яка б в реальних умовах дозволила б собі не регулювати зовнішньоекономічну діяльність.

Митний тариф виступає найвагомим інструментом митно-тарифного регулювання експортно-імпортних операцій. Мито при надходженні конкретного імпортного товару на внутрішній ринок збільшує його ціну, дає можливість національним товаровиробникам одержувати додатковий прибуток і підвищувати ціни на вітчизняні товари.

Митний тариф використовують всі держави. Ввізне й вивізне мито у загальному плані являє собою податок на товари, що перетинають митний кордон. Для усіх суб'єктів система ставок мита є єдиною.

Вагоме питання, яке в контексті наукового дослідження неможливо оминати увагою, – це результативність реалізації фіскальної функції митного тарифу. Його можна оцінити, виходячи з структури та динаміки надходжень до Державного бюджету протягом 2018–2020 рр. Розглянемо частку ввізного мита у структурі надходжень за аналізований нами період рис. 2.3.

Виходячи з структури та динаміки надходжень до Державного бюджету України протягом 2018–2020 рр. можна оцінити дієвість реалізації фіскальної функції митного тарифу (рис. 2.3).

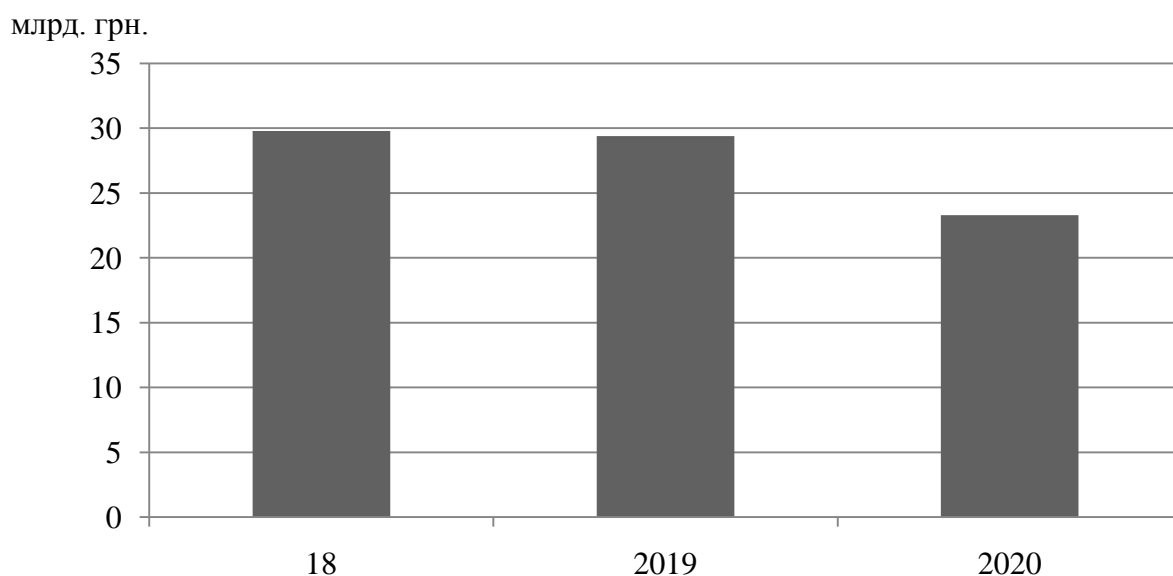

Рис. 2.3. Динаміка частки ввізного мита у структурі надходжень до Державного бюджету України у 2018–2020 рр., млрд. грн.

Примітка. Джерело: [40]

Як видно з рис. 2.3 найбільший показник ввізного мита зафіксований у 2018 р. і він становив 29,8 млрд. грн. Обсяг ввізного мита у структурі надходжень до Державного бюджету України за 2020 р. порівняно з 2019 р. зменшився приблизно на 6,1 млрд. грн. і становив 23,3 млрд. грн.

Отже, ваговою складовою оцінювання загальноторговельного режиму країни є аналізування впливу митно-тарифного регулювання на зовнішньоекономічну діяльність. Для позиціонування держави у світовому просторі оцінювання результативності тарифних обмежень служить своєрідним базисом.

Проаналізувати результативність митно-тарифного регулювання опосередковано дає розрахунок індексу залучення країн в міжнародну торгівлю. Цей індекс являє собою композиційний індикатор, який

складається із субіндексів, які характеризують стан окремо взятих чинників сприяння зовнішній торгівлі (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Індекс залучення держав в міжнародну торгівлю

Субіндекс А: доступ до ринку	Субіндекс В: адміністрування на кордоні	Субіндекс D: ділове середовище	Субіндекс С: інфраструктура
Складова субіндексу А1: доступ на внутрішній ринок			Складова субіндексу С1: доступність та якість транспортної інфраструктури
Складова субіндексу А2: Доступ на зовнішні ринки			Складова субіндексу С2: доступність та якість транспортного сервісу
			Складова субіндексу С3: доступність і рівень використання інформаційно- комунікаційних технологій

Примітка. Джерело: [58]

У рамках дослідження встановлено, що субіндекс доступ до ринку дає можливість оцінювати складність та сприятливість тарифного режиму держави як для імпортерів, так і для експортерів, тому що включає дві складові, а саме:

- доступ на зовнішні ринки;
- доступ на внутрішній ринок.

Субіндикатор доступу на зовнішні ринки складається із двох індикаторів, що дають можливість оцінювати тарифні бар'єри, на які

наражаються вітчизняні експортери. Субіндикатор доступу на внутрішній ринок складається із шести індикаторів та дає можливість оцінювати рівень тарифного захисту держави в процесі здійснення нею зовнішньоекономічної діяльності.

У рамках дослідження встановлено, що субіндекс адміністрування на кордоні дозволяє здійснити оцінювання результативності адміністрування при перетині товаром меж митного кордону, а саме:

- витратність;
- прозорість;
- корумпованість;
- усереднену тривалість;
- інформаційну забезпеченість митних процедур.

Вагоме питання, яке в контексті наукового дослідження неможливо оминати увагою, – це дослідження субіндексу інфраструктури, що дає змогу оцінювати якість і доступність інфраструктури країни, потрібної для сприяння перетину митного кордону експортними товарами та їх подальше просування.

Субіндекс інфраструктури включає в собі три складові, а саме:

- якість та доступність транспортної інфраструктури;
- якість та доступність транспортного сервісу;
- рівень та доступність використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Субіндикатор якості та доступності транспортної інфраструктури оцінюється через індикатор стану морського, повітряного, залізничного, автомобільного сполучення в державі. Субіндикатор якості та доступності транспортного сервісу оцінює конкурентоздатність логістичних фірм у державі, тривалість та витратність перевезень та ін.

Субіндекс ділового середовища дає можливість оцінювати рівень захищеності прав власності; криміногенність; неупередженість і якість

громадських інституцій, відкритість держави для залучення іноземних інвестицій тощо.

Проведене дослідження дало можливість прийти до висновку, що у процесі агрегації індикаторів у діапазоні до 7 (найкраща) від 1 (найгірша) здійснюється оцінювання за кожним із наведених вище субіндексів та формулюється підсумкове значення Індексу залучення країни в міжнародну торгівлю.

Наступне питання, на яке в рамках наукової роботи варто звернути увагу, – це оцінювання інструментів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Встановлено, що нетарифне регулювання як один з ключових інструментів зовнішньоторговельної політики країни представляє певну сукупність засобів, а саме:

- приховані засоби протекціонізму;
- кількісні обмеження;
- технічні бар'єри тощо.

У секторах технічної стандартизації, безпеки продукції, маркування та упаковки продукції класифікуються головні технічні вимоги. Процедура з оцінювання відповідності здійснюється третьою стороною або виробником продукції, який несе відповідальність за таке оцінювання.

Одним із результативних і порівняно уживаних з іншими інструментами (обмеження під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності) нетарифного регулювання вважаються тарифні квоти. Їхнє оцінювання підтвердило, що саме тарифні квоти на ввезення конкретних продуктів з нашої держави стало вагомим чинником і бар'єром зниження переваг з введення зони вільної торгівлі між нашою країною та Євросоюзом.

Встановлено, що постійно розширюється діапазон інструментів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Констатовано, що від якості обґрунтування економічної доцільності застосування інструментів нетарифного регулювання залежить їхня результативність. Аналіз досвіду практики свідчить про те, що ступінь впливу нетарифних

інструментів на зовнішньоекономічну діяльність важко оцінювати кількісно, оскільки їхній вплив не носить чітко виробленого характеру.

Встановлено, що використовуються методи (цінової різниці, частотні, імітаційного моделювання тощо) з метою проведення кількісного оцінювання результатів застосування нетарифних інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Недоліки та переваги ми згрупували у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Порівняння методів кількісної оцінки нетарифних заходів

Методи	Переваги	Недоліки
Частотні	ідентифікація наявності вартісної частки імпорту/експорту та нетарифних заходів	неможливість оцінити реальний рівень конкретно визначеного товарного ринку
Цінової різниці	визначення різниці між цінами товарів після і до застосування нетарифних інструментів	Складність оцінювання (порівняння) для великої кількості країн та груп
Імітаційне моделювання	оцінювання нетарифних інструментів на макроекономічні параметри розвитку країни	результативність імітації суттєво залежить від застосованого алгоритму

Примітка. Джерело: [54; 55]

Останніми роками у державному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності спостерігаємо надто суттєве посилення значення та ролі інструментів нетарифного регулювання у забезпеченні захисту внутрішнього ринку.

2.3. Сучасні рейтингові підходи до оцінювання зовнішньоекономічної діяльності

Державному регулюванню зовнішньоекономічної діяльності характерна суперечливість та неоднозначність, які, на наше переконання, є одними із вагомих причин уповільнення напрямів розвитку економіки, гальмування соціально-економічних процесів та не результативного використання власного економічного потенціалу.

Провідні країни світу у сучасний посткризовий період намагаються імплементувати інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності й економіки в цілому. В Україні, на жаль, використання інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності носить безсистемний характер, а зміни до податкового та бюджетного законодавства є не результативними через неоднозначне оцінювання процесів, які відбуваються.

Пропонуємо розглянути оцінювання результативності зовнішньоекономічної діяльності України, здійснену Всесвітнім економічним форумом. Це оцінювання бере до уваги вагомні аспекти, які суттєвим чином впливають на здійснення та стан зовнішньої торгівлі, а також роль і значення нашої країни на міжнародному ринку послуг та товарів.

Всесвітнім економічним форумом з 2008 р. кожні два роки публікується Індекс залучення країн у світову торгівлю, тобто здійснюється глобальне оцінювання показників відкритості економік до міжнародної торгівлі (адміністративне управління на кордоні, доступ до ринків, діловий клімат в державі тощо). Останній раз це оцінювання було здійснено у 2020 р. У цьому рейтингу Україна зайняла 83 позицію (табл. 2.4), що, на наше переконання, є неприпустимим, зважаючи на потенціал нашої країни. Діагностика даних окресленого дослідження дає можливість визначити:

- усунення бар'єрів на шляху до міжнародної інтеграції;
- здатність до стимулювання торгівлі тощо.

В черговий раз дослідження засвідчило, що для того, щоб досягти вищих щаблів рейтингу нам не вистачає забезпечення результативної роботи митниці.

Таблиця 2.4

Позиції України у рейтингу за Індексом залучення країн у світову торгівлю, 2020 р.

Показник	2010 р.	2020 р.
Кількість держав	125	140
Індекс стимулювання торгівлі	81	83
Ефективність митного регулювання	110	117
Прозорість митного регулювання	102	114
Середовище ведення бізнесу	86	86
Регулятивне середовище	117	110

Примітка. Джерело: [58]

У результаті аналізу показників відкритості економік до міжнародної торгівлі можна зробити висновок, що наша країна знаходиться майже на однаковому рівні з даними 2010 р., або навіть ще гірше, тобто спостерігаємо падіння порівняно до попередніх показників.

Індекс легкості ведення бізнесу є широко застосовуваним інструментом оцінювання привабливості бізнес-середовища країн. Цей Індекс щороку оцінюється Світовим банком з метою порівняння умов підприємницької діяльності між державами. Про більш простіше та, зазвичай, сприятливе регулювання зовнішньоекономічної діяльності свідчать вищі оцінки в Індексі.

Індексом легкості ведення бізнесу здійснюється оцінювання умов ведення бізнесу на базі десяти індикаторів, розглянемо лиш деякі з них (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Складові Індексу легкості ведення бізнесу

Захист прав інвесторів	легкість та відповідальність керівних органів в судових позовах від інвесторів; прозорість фінансових показників
Сплата податків	час на підготовку податкових звітів, кількість податків, загальний податок як частка прибутку
Міжнародна торгівля	час та витрати, кількість документів, необхідних для імпорту/експорту
Забезпечення контрактів	витрати, час, процедури на примушення сплати боргу

Примітка. Джерело: [56]

Встановлено, що вагомим інструментом оцінювання привабливості бізнес-середовища країн, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність є Індекс легкості ведення бізнесу. Цей Індекс визначається (оцінюється) з метою порівняння умов діяльності між державами світу. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що нижчі оцінки в Індексі свідчать про менш сприятливе та, зазвичай, складніше регулювання міжнародного бізнесу, а також слабший захист прав власності.

У 2020 р. Україна порівняно з минулим роком покращила позиції у рейтингу та зайняла 64-те місце у ньому (зі значенням Індексу 70,2 бали).

Оцінімо Індекс сприйняття корупції. Цей рейтинг відображає оцінку рівня сприйняття корупції підприємцями та аналітиками. Україна на сьогодні посідає серед 180 країн світу 117 місце. З огляду на це спостерігається відсутність результативних змін у 2020 р. у боротьбі з корупцією. Однак, маємо надію, що у звіті за наступні роки ситуація значною мірою покращиться. Причинами такого стану, на наше переконання, є:

- монополізація бізнесу;
- високий рівень державних корупціонерів;
- неможливість довгострокового планування бізнесу.

У роботі зазначено, що єдиних науково-методичних засад, які б були єдино загальними, немає. Кожна методика є індивідуальною, тому що до вибірки включаються якісні або кількісні показники оцінювання. Окрім того, ці науково-методичні засади включають в собі неоднакову кількість показників із різними одиницями виміру. Тому, при формуванні науково-методичних підходів до побудови Індексів та рейтингування пропонуємо враховувати оцінку адекватності результатів, яка реалізується практично – за допомогою порівняння отриманих результатів із діапазоном значень схожих рейтингів, або математично – за допомогою еталонів достовірності моделі.

Деякі із методик оцінювання зовнішньоекономічної діяльності простежено на підставі досвіду конкретних держав, тому їх застосування відносно інших держав викривлюватиме результати розрахунків (оцінювання).

Запропоновано підхід до розрахунку агрегованого показника, що дасть можливість оцінювати сприятливість національного середовища для міжнародного співробітництва за окремо визначеними його складовими. Обрані компоненти міжнародних рейтингових систем слугують підґрунтям для розрахунку (оцінювання) показника. Значення цих компонент (наприклад, фіскальної свободи; прозорості та результативності прикордонного управління тощо) дасть можливість оцінювати ступінь сприятливості для здійснення зовнішньоекономічної діяльності між країнами світу.

Вагому роль у сучасних системах державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності відіграє стимулювання вітчизняних експортерів, яке дає їм різні привілеї та пріоритети. Механізму державного регулювання експорту притаманна спрямованість на:

- заохочення збуту товарів;
- створення сприятливих умов безперешкодного просування товарів на зовнішні ринки;
- розроблення нових товарів;

– розвиток експортного потенціалу.

Ключовими стимулами та важелями впливу в системі державного регулювання експорту є кредитування, субсидіювання, податкові пільги.

Ключовим фактором впливу на оцінювання діяльності експортерів є експортне (вивізне) мито. На сьогодні більшість товарів вітчизняного виробника обкладаються ним за невисокими ставками. Сприяння вивозу більшої кількості продукції та підвищення її цінової конкурентоздатності на міжнародному ринку є головною метою.

Дослідження рейтингових підходів до оцінювання зовнішньоекономічної діяльності дало можливість зробити такі висновки: просування нашої країни у рейтингах не має бути самоціллю влади, а лиш додатковою опцією для її позиціонування у світовому просторі. З огляду на це потрібно вміти проводити реформи та долати корупцію.

Для просування в рейтингах рекомендуємо:

- виробити концепцію змін, потрібних для коригування не найкращих позицій, звичайно, де це можливо;
- здійснити дерегуляцію податкової реформи;
- провести результативну політику просування нашої країни на світовій арені, навіть, для вітчизняного експорту.

Висновки до розділу 2

1. В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, процес захисту вітчизняного виробництва є домінуючим для України, таким чином, застосування на практиці державою результативних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають бути спрямовані на захист інтересів країни перед обличчям консолідованого Заходу, глобалізованого світового господарства та інтеграційних угруповань.

2. У ході дослідження ми встановили, що проаналізувати результативність митно-тарифного регулювання опосередковано дає

розрахунок Індексу залучення країни в міжнародну торгівлю. Проведене дослідження дало можливість прийти до висновку, що у процесі агрегації індикаторів у діапазоні до 7 (найкраща) від 1 (найгірша) здійснюється оцінювання за кожним із наведених вище субіндексів та формулюється підсумкове значення Індексу залучення країни в міжнародну торгівлю.

3. Встановлено, що єдиностайних науково-методичних засадів, які були єдино загальними, немає. Кожна методика є індивідуальною, тому що до вибірки включаються якісні або кількісні показники оцінювання. Окрім того, ці науково-методичні засади включають в собі неоднакову кількість показників із різними одиницями виміру. Тому, при формуванні науково-методичних підходів до побудови Індексів та рейтингування пропонуємо враховувати оцінку адекватності результатів, яка реалізується практично – за допомогою порівняння отриманих результатів із діапазоном значень схожих рейтингів, або математично – за допомогою еталонів достовірності моделі.

4. Запропоновано підхід до розрахунку агрегованого показника, що дасть можливість оцінювати сприятливість національного середовища для міжнародного співробітництва за окремо визначеними його складовими. Обрані компоненти міжнародних рейтингових систем слугують підґрунтям для розрахунку (оцінювання) показника. Значення цих компонент (наприклад, фіскальної свободи; прозорості та результативності прикордонного управління тощо) дасть можливість оцінювати ступінь сприятливості для здійснення зовнішньоекономічної діяльності між країнами.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Проблемні аспекти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та прагматизм їхнього вирішення

Наступне питання, на яке в рамках наукової роботи варто звернути увагу, – це проблемні аспекти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та прагматизм їхнього вирішення.

Вагомим завданням в умовах світової інтеграції є усунення усіх негативних моментів у процесі реалізації зовнішньоекономічної діяльності. В цілому, частково економічний розвиток держави визначається співвідношенням експорту та імпорту. Переважання експорту товарів над імпортом є негативною ознакою.

На політичні та економічні процеси, які відбулися останнім часом в Україні, пропонуємо систематично оцінювати та контролювати її зовнішньоекономічну діяльність, якісного, детального оцінювання потребує також експортний та імпортний потенціал країни. З огляду на це з метою розв'язання проблем, які пов'язані з результативною реалізацією зовнішньоекономічної діяльності, пропонуємо сформулювати рекомендації щодо розробки нових напрямів зовнішньоекономічної стратегії держави.

У рамках дослідження підрозділу 3.1 ставимо перед собою завдання розробити рекомендації щодо результативних шляхів рішення проблемних питань у реалізації зовнішньоекономічної діяльності, звичайно, визначивши негативні засади, які впливають на сповільнення темпів розвитку цієї діяльності.

Питання, на яке в рамках наукової роботи варто звернути увагу, – це відповідне нормативно-правове забезпечення сфери зовнішньоекономічної діяльності. Не дивлячись на систематичну еволюцію митного законодавства,

недостатньо врегульованими залишаються окремі аспекти здійснення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

З огляду на це постає потреба детального аналізу (дослідження) ключових структурних елементів Митного кодексу [33] на предмет вираження протиріч та прогалин у державному регулюванні.

Пропонуємо ухвалити низку нормативно-правових актів у сфері транспорту та внести зміни до Митного кодексу з метою приєднання до:

- Конвенції ЄС про спрощення формальностей у торгівлі товарами;
- Конвенції про єдиний режим транзиту.

З огляду на це окреслені проблемні питання нормативно-правового характеру, з нашої точки зору, впливають як на забезпечення митних інтересів в державі, так на загальний економічний стан в країні. Відсутність єдиновекторності руху щодо нормативно-правового забезпечення гальмують, на наше переконання, своєчасну адекватну реакцію на виклики сьогодення.

З огляду на це першочерговим є удосконалення законодавчої бази, усунення дублювання вимог, оптимізація та вдосконалення діяльності органів влади.

Члени СОТ уживаючи технічні бар'єри мають, як правило, інформувати заздалегідь учасників угоди, давши їм можливість аргументувати пропозиції щодо змісту заходів, що мають розглядатися, іншими словами – дотримуватися принципу найбільшого сприяння.

Діюча система технічних бар'єрів в нашій країні, на жаль, не є результативною, тому що побудована без врахування сучасних методів державного контролю та реалій ринкової економіки, тобто за принципами радянської економіки. Відповідно, вітчизняні вимоги суперечать принципам (базовим) СОТ стосовно:

- пріоритетів міжнародних стандартів щодо вітчизняних;
- добровільного характеру стандартів тощо.

Пам'ятаємо, що при обговоренні цих проблемних аспектів наша держава взяла певні зобов'язання:

- стандарти (міжнародні, міжрегіональні, національні) мають носити добровільний характер;
- зменшити перелік продукції, яка підпадає під обов'язкову сертифікацію;
- забрати право сертифікувати чи перевіряти імпортовану харчову продукцію, наділений цим повноваженням комітету.

Вважаємо, що при встановленні системи технічних бар'єрів це все має бути:

- економічно необтяжливим для суб'єктів;
- пропорційним до потенційних ризиків;
- науково обґрунтовано.

Виходячи з вищевказаного пропонуємо в Україні створити нову систему технічного регулювання, яка б:

- виступала гарантією безпечності продукції;
- відповідала вимогам сучасної ринкової економіки.

Наступне питання, на яке варто звернути увагу, – це конкретизація та розподіл компетенції органів влади у сфері зовнішньоекономічної діяльності. На наше переконання, прорахунки органів державної влади носять загрозливий та неприпустимий характер. Наприклад, загострення торговельної війни з Російською Федерацією. З огляду на це адекватної реакції та оцінювання вимагають дії Російської Федерації щодо впровадження імпортних мит на низку української продукції. Ці дії протягом 2016–2017 рр. мали негативний вплив на вітчизняних наших виробників. Ми спостерігали повний ігнор галузевими відомствами та міністерствами головних підходів стосовно підготовки законодавчих нормативів з цих питань.

Функціонування великої кількості інституцій, що задіяні в цьому роді діяльності, процес формування й визначення лінії координації виваженості та економічної доцільності не позбавлений прорахунків, що прямолінійно впливає на ступінь результативності впроваджених заходів.

З огляду на це існує велика кількість причин, які потребують реформ в системі технічного регулювання, а саме:

– діючий режим завдає шкоду економічному потенціалу України. У глобальному рейтингу конкурентоздатності Україна посідає 55-те місце та 83-те – у міжнародному рейтингу залучення країн у світову торгівлю. На наше переконання, ці низькі рейтинги спричинені складністю та високою вартістю вимог системи державного регулювання, стримують розвиток економіки та бізнесу. Потенційні конкурентоздатні переваги нашої держави підриває надмірне регулювання;

– перепони на шляху запровадження інновацій. Новітні технології залишаються незаконними до тих пір, поки не будуть затвердженими державними регуляторними інстанціями. Не можна виводити на ринок нову продукцію, якщо вона не відповідатиме загальноприйнятим стандартам, не можна імпортувати нове обладнання, якщо не зареєстровані на них технічні умови, що вимагає багато коштів і часу. З огляду на це новітні технології не впроваджуються, гальмується модернізація підприємств, повільними темпами появляється нова продукція, а замість того, щоб бути виробником інноваційної продукції Україна є лиш постачальником сировини;

– в Україні система державного регулювання занадто складна і жорстка. На наше переконання без застосування адміністративних процедур та обмежень можна досягти достатнього й необхідного рівня безпеки продукції. Насправді занадто директивні, технічні обов'язкові стандарти завдають шкоду безпеці, стають на перешкоді впровадження безпечніших та нових технологій та продуктів. Гарантія постійної безпеки товарів, як наслідок, є надто слабкою;

– діюча система державного контролю, на наше переконання, не гарантує якості продукції, тобто не є результативною. Більша частина порушень, виявлених відповідними органами, стосується не важливих проблем, а лишень формальних вимог до документації;

– невідповідність міжнародним принципам і правилам саме вітчизняних норм державного регулювання. Українські виробники після приєднання до СОТ, з нашого погляду, наражаються на небезпеки (ризики), тому що деякі положення регулювання чітко не відповідають зобов'язанням, які взяла на себе Україна;

– в Україні діюча база стандартів застаріла та не результативна, держава змушує виробників приміняти застарілі норми (ГОСТи);

– методика оцінювання результативності провадження заходів нетарифного регулювання на державному рівні в умовах сьогодення потребує удосконалень та коригувань в частинах: градації та конкретизації успішності реалізації заходу; деталізації та розкриття прогнозних методик;

– застосування інструментів нетарифного регулювання має ряд особливостей, що потребують прогнозованості та чіткості. Оскільки, цей вид діяльності дає змогу отримати статистичні, короткострокові показники (результати), так і динамічний прояв негативної чи позитивної маржинальності імплементованих заходів на перспективу.

Імпортери для того щоб ввезти товар в Україну мають підготувати такі документи: порядок розвантаження (наряд), інвойс, митну декларацію; договір купівлі-продажу тощо. При цьому витрати експортера нижчі за витрати імпортера. Тривалість імпортової поставки за кордон дещо перенижує тривалість експортної поставки в Україну (ураховуючи всі процедурні перешкоди), проте експортні поставки є менш затратними, аніж імпортні (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Процедурні перешкоди при експорті та імпорті товарів в Україні

Показники	Імпорт		Експорт	
	Дні	Витрати (дол)	Дні	Витрати (дол)
Підготовка пакету документів	20	555	22	250

Митне оформлення та перевірка	2	300	1	250
Портова і термінальна обробка	2	600	3	430
Внутрішнє транспортування і обробка	3	1000	3	930
Всього	28	2455	29	1880

Примітка. Джерело: [35]

Доцільно розглянути проблемні аспекти митно-тарифного регулювання. Вагомими проблемами, які потребують нагального вирішення у митно-тарифному регулюванні у найближчому майбутньому є: впровадження міжнародних норм, що дасть можливість перейти до застосування єдиних стандартів у сфері митної справи і, звичайно, вирішити питання приєднання до міжнародних Конвенцій із гармонізації й спрощення митних процедур.

В Україні діюче митно-тарифне регулювання не функціонує у відповідності до стандартів ГАТТ/СОТ. Це пояснюється відставанням митного контролю від світових стандартів та сучасних потреб пропускнуої придатності. З нашого погляду, не можливо забезпечити захист вітчизняного товаровиробника лише за допомогою тарифного регулювання, результативним буде його поєднання з нетарифними методами регулювання, антидемпінговими розслідуваннями та субсидіюванням вітчизняних товаровиробників.

Ми на основі систематизації літературних джерел дослідили ряд проблемних питань, які чинять вплив на стан тарифного регулювання в нашій країні, а саме:

– встановлення комбінованих та специфічних ставок ввізного мита (не враховуючи специфіки поставок товару);

- надмірна диференціація та значна деталізація у розмірах ставок ввізного мита на однорідні групи товарів;
- діяння корупційного характеру в митних органах;
- повний ігнор галузевими відомствами та міністерствами головних підходів стосовно підготовки законодавчих нормативів з питань тарифного регулювання.

Проведене дослідження дало можливість стверджувати, що результативність державного регулювання (інструментами митно-тарифними та нетарифними) можна забезпечити лише дієвими методами управління та адміністрування цього інструментарію, оцінюванням стану галузей виробництва, всебічним дослідженням зовнішніх та внутрішнього ринку товарів.

У роботі обґрунтовано, що діюча в нашій країні система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності має бути результативно поліпшеною відповідно до світового досвіду, що ґрунтується на ризик-орієнтованих засадах. Цей підхід є базовим принципом для державного регулювання у розвинутих країнах світу і дає змогу збалансувати вигоди та витрати регулювання.

3.2. Удосконалення інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Вагоме питання, яке в контексті наукового дослідження неможливо оминути увагою, – це удосконалення інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

З огляду на це інструменти митно-тарифного та нетарифного регулювання чинять неабиякий вплив на міжнародну торгівлю і стають більш потрібними (затребуваними) для застосування на практиці, однак не позбавлені недоліків (підрозділ 3.1.), потребують удосконалення з метою більшої результативності застосування.

Розглянувши у підрозділі 3.1. проблемні аспекти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, зазначимо, що у сучасних реаліях ключовим завданням митно-тарифного та нетарифного регулювання є, з одного боку, забезпечити задоволення внутрішніх споживчих потреб, з другого, наповнити вітчизняний ринок відповідною кількістю товарів, і в той же момент часу співпрацювати з міжнародним співтовариством.

З огляду на це за допомогою митно-тарифних та нетарифних інструментів регулювання держава реалізовує політику у сфері зовнішньоекономічної діяльності, стимулює вивезення або ввезення товарів, створює передумови проведення експортно-імпортних операцій. Ці види державного регулювання провадяться в межах діючого законодавчого поля.

Таким чином, назріває потреба в виробленні пропозицій щодо удосконалення системи митно-тарифного регулювання. За потрібне вважаємо виділити пріоритетні напрями удосконалення митно-тарифного регулювання. До таких напрямів удосконалення можна віднести:

- впровадження пільг для імпортерів, які займаються ввозом сировинних матеріалів на територію нашої країни;

- впровадження інноваційних технологій у національному виробництві, що призведе до підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва;

- застосування досвіду високорозвинених держав у галузі митного регулювання, з подальшим імплементаванням під вітчизняні реалії;

- систематизування або уніфікування переліку товарної номенклатури у відповідність до світових стандартів, тому що є частенькі випадки декларування товарів не за своїм кодовим знаком з метою зменшити суму платежів. Це призведе до зменшення, з нашої точки зору, проценту ухиляння від сплати податків;

- зниження рівня фіскального навантаження на митні податки. В Україні мито в більшій мірі виконує фіскальну функцію (наповнює Державний бюджет), а, на нашу думку, мало б виконувати більше регулюючу.

З метою забезпечення стабільного розвитку України через сприятливі зовнішньоекономічні умови, на наше переконання, криються у проведенні певних напрямів удосконалення у відповідних галузях суспільного життя, а саме:

- в екологічній галузі неприпустимим є допуск неконтрольованих ввезень в Україну екологічно небезпечних матеріалів, технологій тощо (небезпечних для людини, рослин, тварин);

- в галузі безпеки державного кордону пропонуємо поглибити транскордонне співробітництво з суміжними країнами з якими ми співпрацюємо;

- у галузі державної безпеки пропонуємо брати участь у міжнародному співпрацюванні з метою боротьби з тероризмом, злочинністю; відпрацювати результативну систему контролю за поставкою технологій та продукції подвійного використання і оборонного призначення;

- в економічній галузі пропонуємо підвищити конкурентоздатність вітчизняної економіки; посилити участь нашої держави у міжнародному поділі праці; забезпечити передумови для стабільного економічного розвитку; розвивати експортний потенціал України; активізувати участь в фінансових та міжнародних економічних організаціях.

З огляду на це митно-тарифне регулювання виступає результативним інструментом підтримки вітчизняних виробників, забезпечення фіскальних інтересів держави в цілому, захисту вітчизняного ринку.

Назріває потреба в виробленні пропозицій щодо удосконалення системи нетарифного регулювання. За потрібне вважаємо виділити пріоритетні напрями удосконалення нетарифного регулювання. До таких напрямів удосконалення можна віднести:

- визначення єдиного регуляторно-координаційного органу, що реалізовуватиме основні механізми та напрями забезпечення митних інтересів в межах проведення нетарифного регулювання (наприклад, Міністерства економічного розвитку та торгівлі);

– розроблення єдино визнаної інформаційної мережі між регуляторно-координуючими органами влади з метою систематизувати документально-дозвільну базу нетарифних обмежень, а також її візуалізація в інтерактивному режимі з метою покращити ділове середовище в рамках дебюрократизації;

– підвищення відповідальності на законодавчому рівні за розробку, впровадження, контроль виконання регуляторних процедур, що негативно вплинули або не мали жодного впливу на економічну кон'юктуру;

– налагодження консенсусу та подальшої співпраці між державними інституціями, представниками бізнес середовища у форматі проведення різного характеру опитувань, публічних консультацій, побудови оцінювальних рейтингів тощо, що сприятиме пошуку більш результативних інструментів державного впливу та виявленню слабких місць нетарифного регулювання;

– оптимізація та удосконалення нормативно-правового поля регламентації застосування нетарифних заходів у розділі забезпечення узгодженості вимог процедур регуляторного характеру на всіх рівнях;

– налагодження повноцінної комунікаційної складової та автоматизація в рамках обміну інформацією із митними установами сусідніх країн, з якими межує наша країна. Лише з двома державами відбувається повноцінний обмін інформацією – з Молдовою (в рамках автоматизованої системи PAIES), з Білорусією (в рамках автоматизованої системи PRINEX), діалог з Російською Федерацією призупинений.

Вагоме питання, яке в контексті наукового дослідження неможливо оминути увагою, – це удосконалення митного контролю на пунктах пропуску українського кордону. З нашого погляду, напрями удосконалення спільного митного контролю є очевидними, а саме:

– взаємообумовлене визнання результатів перевірки на митниці, проведеної суміжними країнами та митними органами нашої країни, наприклад, створивши систему повідомлення про результати інспектування,

які використовуватимуться й визнаватимуться взаємно на регулярних засадах;

- уніфікація процедур стосовно дотримання митного законодавства, розширення обміну інформаційними даними між суміжними країнами та митними органами нашої країни;

- запровадження використання в пунктах пропуску на кордоні гармонізованого маніфесту;

- покращення середовища контролю для транспортних засобів і товарів;

- зростання результативності та створення прозорості для учасників системи митного контролю та митного оформлення;

- координація зусиль у галузі митного адміністрування між митницями двох держав, удосконалення процедур прикордонного митного контролю.

Державній митній службі України у сучасних умовах розвитку пропонуємо здійснювати результативну й серйозну роботу з питань удосконалення митного контролю. Результати цієї роботи, на нашу думку, матимуть позитивні перспективи та наслідки при умові врахування окреслених нами пріоритетів.

Для захисту національного товаровиробника пріоритетними напрямками удосконалення нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають бути селективна протекція важливих галузей вітчизняної економіки, аналітичне забезпечення торговельних переговорів з побудовою механізму обґрунтування позицій переговорів.

Для стимулювання зовнішньоторговельної активності пріоритетними напрямками удосконалення нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності має бути мінімізація негативних нетарифних заходів на регіональну та товарну структуру експорту на обсяги; створення державно-громадської (інтегрованої) системи підтримки зовнішньої торгівлі.

Для збільшення фіскальних доходів пріоритетними напрямками удосконалення нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності має бути детінізація торговельних потоків, викорінення нецивілізованого

лобіювання корпоративних та галузевих інтересів та корупційних явищ в митних органах.

Для підвищення продуктивності контролю пріоритетними напрямками удосконалення нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності має бути прозорість заходів торговельної політики на базі комп'ютеризації системи регулювання цією діяльністю.

Для збереження екосистеми та покращення умов безпечної життєдіяльності людей необхідно піддати удосконаленню систему контролю відповідності товарів, що імпортуються (технічним стандартам та нормам, фіто санітарним та санітарним вимогам), розширити практику застосування протекціоністських заходів.

В Україні з метою забезпечення дієвої системи заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання потрібно вбезпечити її результативне функціонування, гармонізацію законодавчих, інституційних та економічних складників з врахуванням інтересів держави, з акцентом зміщеним у бік вітчизняного споживача і товаровиробників, їх захисту і підтримки. Здійснення такого характеру стратегії має бути забезпечене цілісною виконавчою вертикаллю органів влади, які володіють системою правових норм, повноваженнями у цій сфері.

3.3. Імплементация зарубіжного досвіду державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у вітчизняну практику

Входження нашої країни у економічний простір (світовий) спричинює закономірність розглядування досвіду зарубіжних країн стосовно державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Вважаємо, що накопичений аналіз реформ у цій сфері у розвитку системи митно-тарифного та нетарифного регулювання. З метою вирішення головних проблем державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні зумовлюється необхідність здійснення діагностики системи цього регулювання у розвинутих країнах світу.

На прикладі економічно розвинутих країн світу можна запропонувати й розглянути кілька ефективних прийомів та методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Для України доцільним в процесі формування її механізму використання інструментів митно-тарифного регулювання та митної політики є імплементація світового досвіду – а саме тих держав, яким характерний подібний фінансовий стан. Пропонуємо розглянути митно-тарифне регулювання в деяких державах світу та спробуємо виділити ті прийоми та інструменти, які б ми могли запропонувати використати в Україні з метою покращити результативність її митної політики.

Наочним прикладом у майбутньому для вітчизняної економіки може послужити досвід США у сфері митно-тарифного регулювання. Ми вважаємо, що за останні роки найяскравішим прикладом застосування митно-тарифного регулювання, звичайно, з метою захистити національний ринок є торговельна політика США. Ця політика отримала назву «Тарифна політика Дональда Трампа», спрямована на захист американського виробника від конкуренції з імпортними товарами. Починаючи з 2017 р. ця політика включає в собі серію протекціоністських заходів, які призвели до протистояння США зі своїми економічними партнерами ЄС та Китаєм. З

боку США ключовою причиною запровадження цих заходів було довготривале від'ємне сальдо у зовнішній торгівлі досліджуваної держави, яке призвело до різкого зростання внутрішнього та зовнішнього боргу США.

Як бачимо з наочного досвіду США, в сучасних умовах митно-тарифне регулювання є вагомим механізмом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, його завдання – захистити економіку від зовнішніх негативних впливів, стимулювати експорт готової продукції, обмежувати вивіз сировини та заохочувати імпорт комплектуючих для розвитку власної індустрії.

У міжнародній торгівлі лідером у використанні нетарифних обмежень є США.

У сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності доволі цікавим є досвід Китаю. У цій державі функціонує механізм мотивації до експорту, що полягає у сприянні та наданні чималого кола пільг при здійсненні експортних операцій, в той момент часу, як імпортерам пільги заборонені та введено в дію додаткові тарифи за прискорення митного оформлення.

Китай практично повністю контролює ринки Східної Азії, зберігаючи позитивний баланс у зовнішньоторгових відносинах. Досягненням таких позитивних результатів, на наше переконання, стало створення відкритих економічних регіонів та створення спеціальних економічних зон.

Зовнішньоекономічна політика Китаю зі вступом до СОТ стає навіть більше ліберальною, що простежується у зниженні тарифних та нетарифних обмежень.

У Китаї вагому роль відіграють фітосанітарні та санітарні норми, численні стандарти безпеки, процедури оцінювання відповідності тощо. У цій сфері Китай є членом багатьох міжнародних угод. У Китаї імпортовані продукти харчування мають підлягати нагляду та адмініструванню карантинних органів як на нижчих рівнях, так і на центральному.

З огляду на це в Китаї умови для розвитку національного експорту визначаються особливостями нетарифного регулювання Китаю.

Розглянемо досвід Іспанії у сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з метою виділення особливостей регулювання. Політика стягнення митних платежів в Іспанії подібна до української. Імпорт товарів і послуг обкладається ПДВ, експорт звільняється від ПДВ, при цій умові, вартістю, що підлягає оподаткуванню, варто вважати ціну, запропоновану продавцем, плюс митні платежі, що мають сплатитися. З юридичної точки зору це оформлено як специфічний вид операцій, до яких приміняється нульова ставка податку. З огляду на це експортери не є звільненими від документального оформлення операцій для податкових установ.

Зміст протекціоністської політики Іспанії полягає у допомозі національним виробникам освоїти закордонні ринки збуту, використовуючи державну підтримку експорту та зовнішньополітичні позиції держави, штучному обмеженні конкуренції з боку інших держав.

Політика протекціонізму в Іспанії передбачає повну заборону щодо імпорту певних товарів та застосування нетарифних адміністративно-правових обмежень.

Україна практику вдалих структурних трансформацій державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності може перейняти в Німеччині. Метою стягнення податків з обороту імпорту є адаптація товарів третіх країн (звільнених від ПДВ країни-експортеру) до оподаткування ПДВ, який приміняється стосовно аналогічних вітчизняних товарів.

Наочним прикладом у майбутньому для вітчизняної економіки може послужити досвід Польщі у сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. У цій країні митний тариф передбачає чотири митні ставки. Обмежила здатність застосовувати протекціоністські заходи та послабила фіскальну роль митного тарифу, з нашого погляду, різка лібералізація митно-тарифної політики. На відміну від українського

законодавства у Польщі норми митного законодавства та порядок використання інструментів митно-тарифного регулювання надто є наближеними до норм та вимог ЄС.

Митному регулюванні Угорщини характерний перехідний стан від політики захисту національної економіки цієї держави від імпортової експансії до лібералізації торговельних відносин під тиском СОТ. Угорщина намагається всіма шляхами уникнути разючого вразливих галузей економіки в тому числі сільського господарства.

Для України найбільш прийнятною, на нашу думку, є імплементація досвіду країн, які приєдналися нещодавно до ЄС, а саме країн Східної та Центральної Європи. Передбачається застосування низьких тарифних ставок на товари. Для будь-якого інвестора (внутрішнього, зовнішнього) мають бути доступними усі види пільг.

У рамках дослідження встановлено суттєву відмінність митно-тарифного та нетарифного регулювання в Україні від розвинутих країн світу. Ця відмінність криється у наявності в Україні розгалуженої товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності.

Значна відмінність митно-тарифного регулювання провідних країнах світу від України полягає у нерозгалуженій товарній номенклатурі зовнішньої діяльності. За станом на 2020 р. товарна номенклатура в Україні нараховувала 11058 позицій, тоді коли в США 10085 позицій. Створена ситуація призводить в більшості випадків до зловживань та шахрайства, шляхом сплати меншої суми платежів, тобто шляхом сплати мита за нижчою ставкою (декларування товару не за своїм кодом). Гармонізація товарної номенклатури до відповідності міжнародним нормам, стандартам, з нашої точки зору, є важливим напрямом удосконалення митного регулювання України.

Пропонуємо, взявши на озброєння досвід країн, які зменшують митні ставки щодо домовленостей із СОТ, імплементувати ці дії у вітчизняну практику.

Результати проведеного дослідження щодо узагальнення зарубіжного досвіду державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності дають можливість виокремити пріоритетні напрями удосконалення, а саме: зменшення розбіжностей між митними процедурами держав світу з метою зекономлення витратного часу при розмитненні товарів.

У табл. 3.2 представлено наочну схему запровадження заходів щодо зменшення розбіжностей між митними процедурами країн світу.

Таблиця 3.2

Заходи щодо зменшення розбіжностей між митними процедурами країн світу

Проведення усіх фактичних перевірок товарів в одному місці і в один час
Забезпечення обміну достовірною інформацією між країнами світу з якими ми знаходимося у тісній співпраці
На базі автоматизованого аналізу ризиків має відбуватися відбір товарів для митного догляду на внутрішніх і на прикордонних пунктах митного оформлення
Митницею мають бути здійснені заходи, спрямовані на забезпечення дієвого митного сервісу, яким передбачено оптимізацію витрат часу на здійснення митних формальностей та застосування гнучкого графіку функціонування митних постів

Примітка. Складено автором на основі систематизації літературних джерел

Вказані вище заходи щодо зменшення розбіжностей між митними процедурами країн світу мають, на наше переконання сприяти забезпеченню умов для стабільного розвитку економіки.

Як бачимо, у кожній державі формується своя модель державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, адекватна її національним інтересам.

Висновки до розділу 3

1. З'ясовано, що окреслені проблемні питання нормативно-правового характеру, з нашої точки зору, впливають як на забезпечення митних інтересів в державі, так на загальний економічний стан в країні. Відсутність

єдиновекторності руху щодо нормативно-правового забезпечення гальмують, на наше переконання, своєчасну адекватну реакцію на виклики сьогодення.

2. Констатовано, що в Україні діюче митно-тарифне регулювання не функціонує у відповідності до стандартів ГАТТ/СОТ. Це пояснюється відставанням митного контролю від світових стандартів та сучасних потреб пропускнуої придатності. З нашого погляду, не можливо забезпечити захист вітчизняного товаровиробника лише за допомогою тарифного регулювання, результативним буде його поєднання з нетарифними методами регулювання, антидемпінговими розслідуваннями та субсидіюванням вітчизняних товаровиробників.

3. Проведене дослідження дало можливість стверджувати, що результативність державного регулювання (інструментами митно-тарифними та нетарифними) можна забезпечити лише дієвими методами управління та адміністрування цього інструментарію, оцінюванням стану галузей виробництва, всебічним дослідженням зовнішніх та внутрішнього ринку товарів.

4. Пропонуємо розробити єдино визнану інформаційну мережу між регуляторно-координуючими органами влади з метою систематизації документально-дозвільної бази нетарифних обмежень, а також її візуалізації в інтерактивному режимі з метою покращення ділового середовища в рамках дебіюрократизації.

5. Пропонуємо налагодити консенсус та подальшу співпрацю між державними інституціями, представниками бізнес середовища у форматі проведення різного характеру опитувань, публічних консультацій, побудови оцінювальних рейтингів тощо, що сприятиме пошуку більш результативних інструментів державного впливу та виявленню слабких місць нетарифного регулювання.

6. У рамках дослідження встановлено суттєву відмінність митно-тарифного та нетарифного регулювання в Україні від розвинутих країн світу. Ця відмінність криється у наявності в Україні розгалуженої товарної

номенклатури зовнішньоекономічної діяльності. Пропонуємо, взявши на озброєння досвід країн, які зменшують митні ставки щодо домовленостей із СОТ, імплементувати ці дії у вітчизняну практику.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. На основі систематизації наукових підходів до визначення сутності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності запропоновано власне визначення цього терміна, під яким слід розуміти систему застосовуваних заходів у рамках зовнішньоекономічної політики країни щодо різнохарактерного набору операцій господарюючих суб'єктів на зовнішньому ринку, направлених на результативну участь держави в процесі міжнародного поділу праці у відповідності до національних інтересів та підтримку зовнішньоекономічних відносин. В авторському трактуванні цього поняття відображена результативна участь держави в процесі міжнародного поділу праці у відповідності до національних інтересів.

2. З урахуванням поглядів різних науковців та за результатами проведеного дослідження щодо методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, запропонували їхню авторську класифікацію. При розробці і пропозиції впровадження цієї класифікації ми виходили з того, що державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється через використання деякого набору інструментів. На наше переконання, якщо ці інструменти класифікувати за характером прояву, то вони поділяться таким чином: адміністративні – побічний протекціонізм, кількісні обмеження, технічні стандарти, стимулювання експорту; економічні – митний збір, митний тариф, акцизний податок, податок на додану вартість тощо.

3. На теоретичному рівні доведено, що є необхідність у створенні більш сприятливих умов для результативного виходу нашої держави на зовнішні ринки, що в свою чергу дасть можливість утілювати прогнози у міжнародній сфері й приймати правильні рішення щодо зовнішньоекономічної діяльності.

4. Процес захисту вітчизняного виробництва є домінуючим для України, таким чином, застосування на практиці державою результативних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають бути

спрямовані на захист інтересів країни перед обличчям консолідованого Заходу, глобалізованого світового господарства та інтеграційних угруповань.

5. У ході дослідження ми встановили, що проаналізувати результативність митно-тарифного регулювання опосередковано дає розрахунок Індексу залучення країни в міжнародну торгівлю. Проведене дослідження дало можливість прийти до висновку, що у процесі агрегації індикаторів у діапазоні до 7 (найкраща) від 1 (найгірша) здійснюється оцінювання за кожним із наведених вище субіндексів та формулюється підсумкове значення Індексу залучення країни в міжнародну торгівлю.

6. Встановлено, що єдиних науково-методичних засад, які б були єдино загальними, немає. Кожна методика є індивідуальною, тому що до вибірки включаються якісні або кількісні показники оцінювання. Окрім того, ці науково-методичні засади включають в собі неоднакову кількість показників із різними одиницями виміру. Тому, при формуванні науково-методичних підходів до побудови Індексів та рейтингування пропонуємо враховувати оцінку адекватності результатів, яка реалізується практично – за допомогою порівняння отриманих результатів із діапазоном значень схожих рейтингів, або математично – за допомогою еталонів достовірності моделі.

7. Запропоновано підхід до розрахунку агрегованого показника, що дасть можливість оцінювати сприятливість національного середовища для міжнародного співробітництва за окремо визначеними його складовими. Обрані компоненти міжнародних рейтингових систем слугують підґрунтям для розрахунку (оцінювання) показника. Значення цих компонент (наприклад, фіскальної свободи; прозорості та результативності прикордонного управління тощо) дасть можливість оцінювати ступінь сприятливості для здійснення зовнішньоекономічної діяльності між країнами.

8. З'ясовано, що окреслені проблемні питання нормативно-правового характеру, з нашої точки зору, впливають як на забезпечення митних інтересів в державі, так на загальний економічний стан в країні. Відсутність

єдиновекторності руху щодо нормативно-правового забезпечення гальмують, на наше переконання, своєчасну адекватну реакцію на виклики сьогодення.

9. Констатовано, що в Україні діюче митно-тарифне регулювання не функціонує у відповідності до стандартів ГАТТ/СОТ. Це пояснюється відставанням митного контролю від світових стандартів та сучасних потреб пропускнуої придатності. З нашого погляду, не можливо забезпечити захист вітчизняного товаровиробника лише за допомогою тарифного регулювання, результативним буде його поєднання з нетарифними методами регулювання, антидемпінговими розслідуваннями та субсидіюванням вітчизняних товаровиробників.

10. Проведене дослідження дало можливість стверджувати, що результативність державного регулювання (інструментами митно-тарифними та нетарифними) можна забезпечити лише дієвими методами управління та адміністрування цього інструментарію, оцінюванням стану галузей виробництва, всебічним дослідженням зовнішніх та внутрішнього ринку товарів.

11. Пропонуємо розробити єдино визнану інформаційну мережу між регуляторно-координуючими органами влади з метою систематизації документально-дозвільної бази нетарифних обмежень, а також її візуалізації в інтерактивному режимі з метою покращення ділового середовища в рамках дебіюрократизації.

12. Пропонуємо налагодити консенсус та подальшу співпрацю між державними інституціями, представниками бізнес середовища у форматі проведення різного характеру опитувань, публічних консультацій, побудови оцінювальних рейтингів тощо, що сприятиме пошуку більш результативних інструментів державного впливу та виявленню слабких місць нетарифного регулювання.

13. У рамках дослідження встановлено суттєву відмінність митно-тарифного та нетарифного регулювання в Україні від розвинутих країн світу. Ця відмінність криється у наявності в Україні розгалуженої товарної

номенклатури зовнішньоекономічної діяльності. Пропонуємо, взявши на озброєння досвід країн, які зменшують митні ставки щодо домовленостей із СОТ, імплементувати ці дії у вітчизняну практику.